

יתרו: חסיד אומות העולם הראשון

עד כמה שהעם היהודי בודד ונאלץ לעמוד על חיינו בעצמו, הקב"ה שולח ידידים מאומות העולם שמתגייסים לצדנו בעת צרה. לעד נזכור את חברותו של הנשיא ביידין, המנהיג שטלטל עצמו לכאן בפרוץ המלחמה ושיגר נשאות מטוסים לאזור, במטרה לבלום את איראן מהתערבות במלחמה.

הדבר המעניין הוא, שאין חדש תחת השמש וככה היה מהמלחמה הראשונה שניהלנו כעם. רגע אחרי ההתקלות המורכבת מול עמלק, הגיע גוי דגול שכל העולם הכיר את שמו, במטרה להרים את קרננו בעיני האומות, וגם להזכיר לנו את גדלותנו. אנו רוצים להקדיש את השיעור לחסיד אומות העולם הראשון ולהבין מה הניע את יתרו, לעזוב את הכורסה במדין ולעשות את הדרך למדבר.

עלינו לעיין בשלוש שאלות גדולות: א. למה יתרו פותח את פרשת מתן תורה, ויותר מזה: איך הופך להיות חשוב מהתורה? כיצד הפרשה החשובה שעוסקת בעיקר העיקרים – במעמד מתן תורה בהר סיני – נקראת על שם גוי "כהן מדין" ולא פרשת 'מתן תורה' כמו 'שבת שירה', 'שבת חזון' וכו'?

ב. במיוחד לא ברור, למה פותחת התורה את תיאורו במילים "כהן מדין חותן משה", שפירושם שר מדייני או גרוע יותר, משרת לאלוהות מדיינית? הרי יתרו בא במטרה להתגייר ולהכריז "גדול ה' מכל האלוקים" ולמה להזכיר לגר צדק את עברו? ואיזה כבוד זה למשה, שחותנו הוא כהן מדין?

ג. לבסוף, התמיהה הגדולה שמעסיקה את המפרשים: איך מלחמת עמלק גרמה ליתרו לבוא? כיצד אומר רש"י שיתרו בא בעקבות "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" והרי המלחמה הייתה נקודת שפל בתולדותינו, רגע שקירר את האמבטיה והוכיח שאיננו בלתי מנוצחים כפי שנראה במצרים?

נציג שני מהלכים מרהיבים, לפיהם יתרו הגיע בגלל שתי סיבות הפוכות: בגלל חולשתנו ובגלל חוזקנו. מחד, האיש האציל כאב את חולשתנו אחרי מלחמת עמלק ובא לשקם את כבודנו. לאיך, מלחמת עמלק לימדה אותו על שלמות שקיימת בדת ישראל שלא מצא כדוגמתה בשום עבודה זרה בעולם. וכיון שנאמר "יהלך זר ולא פיך", יתרו שבא מבחוץ, מלמד יותר מכל מהי היהדות ומה שאיפתה.

ב. ההתנהגות האצילית של יתרו בפרשתנו היא האירוע השלישי בו בולטת גדלותו. נתחיל מההתחלה: יתרו נולד במצרים – במרכז העולם של אותם ימים – והיה חבר בקבינט החשוב בעולם: בפורום היועצים של פרעה. חז"ל לומדים זאת מפסוק בתחילת ספר שמות: התורה מספרת על הפאניקה שאחזה בפרעה נוכח הצמיחה הדמוגרפית של ישראל, "ויאמר אל עמו, הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה". פרעה קורא להערים על ישראל ולמצוא דרך למשוך אותם לתוך מלכות שתייבש בהם את הרצון ללדת, וכך נרקמת גזירת השעבוד הנוראה.

כאן עולה השאלה איך פרעה יכול לפנות לעמו בהצעה כזו? הרי ברגע שהתכנית תיכתב בעיתונים, גם עם ישראל ישמע ממנה? הכרח לומר ש"עמו" הוא כינוי לפורום סודי ומצומצם שייצג את עמו ופרעה סמך עליהם לחלוטין, לשתף אותם בתוכניות השטניות ביותר.

1. שמות רבה א': 'ויאמר אל עמו הבה נתחכמה לו' – שלושה היו באותה עצה של פרעה: בלעם, איוב ויתרו. בלעם יעץ את העצה ונהרג [במלחמת מדין]. איוב שתק ונידון בייסורים. יתרו ברח וזכה שיישבו בניו ב[סנהדרין ב]לשכת הגזית בירושלים [מדה כנגד מידה, שימישו את מורשתו כיועץ].

בלעם היה פוליטיקאי חסר אופי וחנפן, שאומר לבוס את מה שהוא רוצה לשמוע. איוב הוא היועץ חלש האופי, שנחרד מהתוכנית הנוראה, אבל לא מצא עוז לבלום את הבוס המטורף ושותק. יתרו היה היחיד שגילה מוסריות ולא עשה שקר בנפשו ומחה נגד התוכנית, תוך שנאלץ לסכן נפשו ולברוח.

יתרו עבר למדין ושם הפך להיות המנהיג החשוב במדינה. יש מפרשים את המילים "כהן מדין", כמו 'שר ומושל' ויש מפרשים כמו 'משרת לאלוקות', שהיה הקרדינל הראשי של המדינה. במדין הוא הקים משפחה ונולדו לו שבע בנות. כאן מספרת התורה סיפור מוזר: כשמשה ברח ממצרים לאחר שהרג את המצרי והגיע אל 'התחנה המרכזית' במדין, באר המים שהתאספו לשאוב מים, הבחין בבנותיו של המנהיג הרוחני שבאות לשאוב מים. אולם הרועים קמו וגירשו אותן. משה, שהיה רגיל להתגייס לעזרת הסובל, נרתם לסייע להן ושאב מים. הם חזרו הביתה וסיפרו על המצרי שהצילם מיד הרועים ויצא שידוך: משה התחתן עם הבת הגדולה, ציפורה.

כאן כל אחד מתפלא, מדוע בנותיו של האפיפיור מורחקות מהבאר?

שמות ב, טז: ולכהן מדין שבע בנות ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן: ויבאו הרעים ויגרשום ויקם משה ויושען וישק את צאנם - **שמות רבה:** יתרו היה כומר לעבודה זרה וראה שאין בה ממש והרהר לעשות תשובה... עמד והוציא כלי תשמישי עבודה זרה ונתן להם הכול. עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו...

יתרו היה כומר לשעבר. הוא שוב עמד על עקרונותיו עד הסוף ופטר ממשרתו. מה שקרה לו במצרים, אירע לו שוב במדין, והפעם עקב דביקות רוחנית חסרת פשרות.

פרשתנו מספרת על המופע שלישי בגדלותו. העולם כולו שמע מיציאת מצרים וקריעת ים סוף, ככתוב "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד", אבל אף אחד לא ראה סיבה לראות את הפלא מקרוב. אפשר גם לקרוא עיתונים. חוץ מאדם אחד:

2. שמות יח: וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל עמו... ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלוקים - **מכילתא:** 'כהן מדין' - רבי יהושע אומר: כומר היה [כהן הוא משרת לאלוקות], רבי אליעזר המודעי אומר: שר היה.

מה הביא את הגוי החשוב למחנה ישראל? כמובן, אפשר לומר שהוא בא לפגוש את חתנו הגדול. אבל העובדה שהתורה עושה רעש מביאתו, מלמדת שזה היה יותר מביקור משפחתי.

זבחים קטז, א: מה שמועה שמע ובה ונתגייר? ר' יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע, שהרי כתיב בצדו [לפני ביאתו] 'ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב'. רבי אליעזר המודעי אומר: מתן תורה שמע, שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. רבי אליעזר אומר: קריעת ים סוף שמע ובה, שנאמר 'ויהי כשמע כל מלכי האמורי', ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע 'כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף'.

כאן כל אחד מתפלא על הדעה הראשונה - שהכי מסתדרת בפשט הפסוקים: איך מלחמת עמלק גרמה לו לבוא? מילא קריעת ים סוף ומתן תורה היו אירועים כבירים ומשני עולם וברור שטלטלו אותו לחזור בתשובה, אבל מלחמת עמלק עשתה את ההיפך הגמור וגרמה לאומות לזלזל בישראל?

התמיהה גדולה הרבה יותר לדעת רש"י:

רש"י ריש פרשתנו: מה שמועה שמע ובה? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק

רש"י מחבר שתי דעות וסובר שהנס העצום של קריעת ים סוף תרם להגעתו, אבל עדיין לא הרים אותו מהכורסה. רק הרצף של קרי"ס ומלחמת עמלק ביחד הוציאו אותו משלוותו. והתמיהה עצומה: הרי מדובר בשני אירועים הפוכים? קריעת ים סוף הרימה את ישראל ואילו מלחמת עמלק הורידה?

גור אריה: אחרי ששמע [הנס] דקריעת ים סוף שהיה בכלל העולם, מה הוצרך לו מלחמת עמלק?

נעמיק את התמיהה והדברים חשובים בפני עצמם: האמת היא שיתרו אומר במפורש למשה, שהוא בא בגלל התפעלותו מקריעת ים סוף. הוא מסביר כי הנס המדהים שבר את כל מה שהוא חשב והכיר על האלוקות עד אותו יום:

שמות יח: ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה ... עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים [רש"י: מלמד שהיה מכיר בכל עבודה זרה שבעולם, שלא הניח עבודה זרה שעבדה] כי בדבר אשר זדו עליהם – רש"י: במים דימו לאבדם והם נאבדו במים [בקריעת ים סוף].

יתרו אומר: אני הייתי שם, בקבינט המושחת שהגה את הגזירה הנוראה 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו', וכשאני רואה בעיני מידה כנגד מידה, איך החבורה הזו מצאה את מותה במים – זה מוכיח שגדול ה' מכל האלוקים וכל האלילות שלמדתי והייתי עד היום, הייתה שקר מוחלט.

המפרשים מפרטים שתי נקודות שהממו אותו: תפיסת האלילות גרסה שההיסטוריה היא מאבק בין אלים זועמים. יש אל אור ואל חושך, אל מים מול אל אש וכן הלאה, ותפקיד האדם הוא לפייס את האלים שלא יביעו זעמם על האנושות. כך שההתרחשות האמתית מתנהלת מעל הראש שלנו, והאדם הוא קורבן של נסיבות חזקות ממנו. הוא רק מכבי אש קטן מהצד.

פתאום מגלה יתרו שני דברים: א. יש רק **אל אחד** ויחיד. עובדה שהמים שהיו האל של מצרים, הם עצמם פעלו נגדם. זה לא שמשה גייס את אל האש ללחום נגד המים, אלא המים עצמם הענישו את מצרים. כך שאין למעלה שום התקוטטות, אלא רק כוח אחד ויחיד. ב. המאבק האמתי מתרחש **למטה** בעולם הזה, והאדם **הקטן עומד במרכז** והקב"ה מתמקד בו ומעניק לו מדה כנגד מדה. אם קורה לו טוב – הוא צריך להודות לא-ל האחד והיחיד שברא אותו ואוהב אותו כמו אבא שאוהב את בנו יחידו שנוולד לעת זקנתו. ואם קורה רע חס ושלום, הוא לא צריך להאשים את האלים בחלל, אלא לעשות חשבון נפש בינו לבין עצמו ולחשוב מה עליו לעשות יותר טוב שישנה מצבו מהקצה אל הקצה.

אור החיים: כי לא מצד שכנגדו הוכה [לא אל האש התגבר על אל המים של מצרים], מה שאין כן אלוקי ישראל שכל המכות שייסר את פרעה מכוונים למה **שזדו** [שהמים עצמם היכו את מצרים].

רבי יוסף בכור שור: כי באשר זדו עליהם ... יודע אני כי גדול הקב"ה עושה דבריו **בדין ובמשפט**.

וכיון שכן, מתחזקת השאלה על רש"י: מה חסר במה שיתרו אומר במפורש שהדהים אותו – קרי"ס - שרש"י צריך להוסיף שהוא בא גם בגלל מלחמת עמלק?

בהערה¹ הובאה תוספת להעמקת השאלה.

עוד לא ברור כפי שהתחלנו: איך ביאת יתרו מקדימה את מתן תורה ועוד הופכת להיות שם הפרשה? ולמה להזכיר ברצף אחד את היותו "כהן מדין חותן משה" – מה שלכאורה לא מכבד את משה?

נתחיל עם מהלך משמעותי משיחותיו של הרבי, ונמשיך עם מהלך הפוך ומרומם משיחה אחרת.

ג. ההדגשה של רש"י היא: "מה שמועה שמע **ובא**"? מה השמיעה שגרמה לו לקום מהכורסה וללכת עד מחנה ישראל. אולם קריעת ים סוף כשלעצמה היא סיבה להתפעל ממחנה ישראל ולהבין מעלת תורתם, אבל אפשר להתפעל מרחוק ולא חייבים לבוא ממש. בדיוק כמו כל הגויים בעולם ששמעו מקריעת ים סוף ונרעדו ממנה, אבל רעדו מרחוק.

דווקא "מלחמת עמלק" גרמה לו לנחות במחנה ישראל. כי יתרו הבין שעם ישראל **זקוק לגיבוי שלו**. ראשית, הם זקוקים לגיבוי **ציבורי** כי **ההרתעה נשברה**. אחרי יותר משנה של ניסים עצומים, שגרמו

¹ הקשר בין מלחמת עמלק לביאת יתרו, בולט עוד יותר לפי הדעה שיתרו בא **אחרי מתן תורה**, ובכל זאת התורה משנה את הסדר בו אירעו הדברים ומקדימה את ביאת יתרו לפני מתן תורה.

הנה האבן עזרא מביא כמה ראיות לכך, שיתרו בא אחרי מתן תורה: התורה אומרת שהוא הגיע אל "הר האלוקים", הר סיני, והרי בני ישראל הגיעו לשם ברגע האחרון לפני מתן תורה, בראש חודש סיוון, וברור שמשה לא היה פנוי לקבל את יתרו באותם ימי הכנה אינטנסיביים. התורה ממשיכה ומספרת כי יתרו צפה במשה שופט את ישראל מבוקר עד ערב ומלמד את "חוקי האלוקים ואת תורותיו", והרי לפני מתן תורה, לא היו חוקים ללמד. וגם בני ישראל לא התקוטטו שהרי חנו כאיש אחד בלב אחד. גם בפרשת בהעלותך, משה נפרד ממנו לפני שממשיכים לארץ ישראל, שנה אחרי יציאת מצרים, ונראה שהוא בא סמוך לזמן ההוא.

ומה שבכל זאת מקדימה התורה לכתוב על הגעת יתרו, הוא משום שרוצה לסמוך את הגעתו **לפרשת עמלק**. בלשון האבן עזרא: "שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל, הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל".

לעולם לרעוד מעם ישראל, פתאום התקררה האמבטיה והתברר שאפשר לנצח אותנו. לכן יתרו הפעיל את כל ההדר והשם העולמי שלו כדי להשתלט על סדר היום ולהחליף את כותרות העיתונים בעולם. במקום שאנשים ידברו על החולשה של ישראל, כולם אמרו: 'שמעתם על האפיפיור שהתגייר?! שמעתם על הפילוסוף הדגול שבא להתפעל מעוצמתם של ישראל?!'.

בכך יתרו הוא הראשון בסדרה של חסידי אומות העולם – של אוסקר שינדלר, ראול ולנברג ושיונה סוגיהרה שלא בגדו באנושיותם. שידעו להקשיב לזעקה של אדם שאינו מבני עמם ולעשות את הדבר הנכון. בהערה² הובא סיפור בלתי נתפס על יתרו בן ימינו, הקונסול היפני במלחמת העולם השנייה.

3. ליקוטי שיחות יא/77 הערה 33: מלחמת עמלק גרמה חלישות בחשיבות וכבוד ישראל לעיני העמים וכדרשת חז"ל על הפסוק 'אשר קרך' - משל לאמבטיה וכו' ... לכן בא יתרו להקים את כבודו על ידי שהוא ה'כהן מדין' (בשני הפירושים) יבוא אליהם למדבר.

המהלך הוא הרבה יותר גדול: יתרו לא תיקן רק את הנזק שנעשה לישראל, אלא תרם תרומה עצומה לחיבור בין עליונים ותחתונים ולהפגנת נוכחות הקב"ה בעולם.

ספר הזוהר פותח את פרשתנו באמירה מדהימה: ביאת יתרו מסופרת בתורה לפני מתן תורה, משום שהוא פתח את הפתח למתן תורה והאירוע הנשגב לא היה יכול להתרחש לולי הגעתו.

ספר הזוהר תחילת פרשתנו: לא ניתנה התורה עד לאחר שבא יתרו והודה ואמר: 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים', 'ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים', אז התפשט כבודו של הקב"ה למעלה ולמטה ואחר כך נתן ה' את התורה בשלמותה.

יתרו שבר את המחיצות בין העולם העליון לעולם הזה והכריז: העולם מוכן למסר שלכם. התורה יכולה לרדת לעולם הזה, משום שאני כמומחה הדתות הגדול בעולם מאשר שאתם צודקים.

בשבועות הקודמים דיברנו על העובדה שמשה רבינו היה מגמגם, וביארנו כי המסר שלנו הוא אינו טבעי לאוזניים האנושיות. אנו טוענים רעיונות שהם למעלה מהגישה האנושית הבסיסית. האדם בבסיסו הוא חומרי ומוחשי, ולכן עד אז דיברו על ריבוי אלים טבעיים, שנמצאים בעץ ובאבן והם חלק מהטבע. מנגד, היהדות מדברת על דבר והיפוכו: מצד אחד, האלוקים הוא למעלה מהטבע, הוא אינו חלק מהפיזי והמוחשי, ומצד שני, הוא יורד ומתעניין במה שקורה כאן ומשלם לרשע כרשתו.

מכות מצרים וקריעת ים סוף החלו להוכיח הדברים, אבל זה קרה על ידי שהמצרים התבטלו ונשברו ולא על ידי שהודו בכניעתם. לכן גם אחרי קריעת ים סוף, עמלק היה יכול לבוא ולהתווכח עם תפיסת ההשגחה, כי עדיין לא הייתה הודאה והסכמה מצד העולם למסר שלנו.

² בחודש מרץ 1939 התמנה שיונה סוגיהרה לקונסול יפן בליטא. הוא היה בטוח שהתמנה לעבודה חצי משעממת במדינה לא חשובה במיוחד, אבל אחרי חצי שנה העולם השתנה. הנאצים פלשו לפולין והחלו להפעיל את הפתרון הסופי כנגד יהודי מזרח אירופה. אלפים מבוהלים ברחו מפולין לליטא והתכוונו להמשיך לברית המועצות, ומשם לחצות עד מזרח רוסיה לכיוון יפן וסין. אבל כדי לעבור מליטא לברית המועצות במטרה להגיע ליפן, נדרשה ויזת מעבר יפנית ולאיש לא הייתה ויזת כזו. אלפים נואשים צבאו על שערי הקונסוליה היפנית והתחננו לוויזת, אבל הקונסול סוגיהרה לא קיבל אישור ממשד החוץ שלו בטוקיו. שלוש פעמים הבריך למפעיליו אבל תשובה לא הגיעה. סוגיהרה ידע שהוא יאבד את משרתו, אבל לא היה יכול להתעלף מצלם האלוקים בקרבו. במשך שלושים יום של חודש אוגוסט 1940, ישב סוגיהרה שעות אינסופיות והנפיק אישורי ויזת בידיו. 300 ויזות ביום. הוא לא עצר אפילו לאכול ורק כתב וכתב. כשאשתו ועוזרו לצדו הוא כתב עוד ועוד אישורי מעבר מליטא לברית המועצות. בסוף אוגוסט התקרבו הנאצים לליטא, וסוגיהרה קיבל הוראה מטוקיו לעזוב מידידת את השגרירות ולעלות על הרכבת לברלין. במכונית בדרך לרכבת רדפו אחריו אנשים והוא ישב וכתב וויזות, ואז קרה הדבר הכי מדהים: כשהוא טיפס אל הרכבת, צבאו המונים עם דרכונים שהוא כתב בהם את הוויזת, אבל לא הספיק לחתום עליה. סוגיהרה זרק את חותמת הקונסוליה היפנית מחלון הרכבת כדי שהם יחתמו את הוויזת בעצמם. להערכתו, הוא העניק 6000 ויזות לבעלי משפחות שהספיקו כדי להציל 30,000 בני משפחה. סוגיהרה נענש אחרי המלחמה ופוטר מעבודתו במשרד החוץ היפני, אבל בשנת 1968 הוא פגש את אחד מאנשי הקונסוליה הישראלית בטוקיו, שהיה מבני משפחות הניצולים של סוגיהרה עצמו, והוא הזמין אותו ארצה לקבל את אות 'חסידי אומות העולם' במוסד יד ושם.

אז בא יתרו: לתקן את חוסר ההרמוניה בין עליונים ותחתונים שהוכח במלחמת עמלק. איש החכמה, חוקר הדתות הגדול, בא והודה שהחכמה האנושית משוכנעת מהמסר היהודי וכך נפתח השער למתן תורה ולחיבור עליונים ותחתונים.

למה הדבר דומה? נתאר שאנו פותחים את אתרי החדשות בבוקר ומגלים כותרת מדהימה: המטוס האישי של האפיפיור נחת בהפתעה בשדה התעופה בן גוריון ואיש אינו יודע את הסיבה. חולפות שעות של מתח בהן מאות מיליוני מאמינים נכנסים בכל רגע לאינטרנט לגלות מהו עושה בארץ, ואז מתגלה כי האיש עומד ליד הכותל המערבי ומכריז: הגעתי למסקנה שהדת היהודית היא דת האמת...

זה מה שעשה יתרו: החכמה האנושית עצמה קראה 'ה' הוא האלוקים'. והרגע הזה שבר את המחיצה בין העליונים והתחתונים ואמר: אנחנו צודקים. **אנחנו לא צריכים לשבור את הגוי ולהטביע אותו במים, אלא אפשר לדבר ולשכנע והדברים יתיישבו על הלב.**

ליקוטי שיחות יא/76-77: אף שהחיבור דעליון ותחתון בקריעת ים סוף היה בכל העולמות... אבל לא הגיע ה**בירור והעלייה** בהתחתון דלעומת זה. דמה שהמצרים טובעו בים סוף, אין זה שהם נתבררו ונזדככו, אלא שמציאותם **נאבדה ונתבטלה**... ועל פי הנ"ל יובן שבא לאחר קרי"ס ומלחמת עמלק, כי בקרי"ס התחיל החיבור דעליון ותחתון, אבל במלחמת עמלק הוכח שהחיבור אינו בשלמותו והקליפה מתנגדת. לכן בא יתרו והודה לקב"ה, כדי לתקן ולהשלים החיבור על ידי **בירור וזיכור** הלעומת זה.

לפי המהלך הזה, נוכל להבין מאמר חז"ל תמוה:

סנהדרין צד, א: 'ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים' – גנאי הוא למשה ושישים ריבוא שלא אמרו ברוך, עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'.

וכל אחד תמה: הרי רק כמה ימים קודם, משה וישראל שרו את שירת הים והנשים הוסיפו תופים ומחולות, ומה בכך שלא אמרו את המילים "ברוך ה'"? במה המילים הללו גדולות יותר משירה?

הרעיון מהותי ובהקדים: דיברנו פעם על התמיהה במושג "ברכה": "ברכה" פירושה המשכת שפע ותוספת כוח במקבל, אבל כיצד יצור שפל יכול לברך את ה'? מה אנו מוסיפים אצל הקב"ה?

רבינו הזקן מפתח ביאור יסודי: "ברכה" היא משורש "בָּרַךְ", שמטרתו **לכופף מלמעלה למטה**. כך נאמר על אליעזר "ויברך את הגמלים", שהוא כופף את הרגליים הגבוהות שלהם לשתות מהבאר. המשנה אומרת: "המברך את הגפן", שהיא פעולה של כיפוף ענף לתוך האדמה ומטרתה להמשיך את הצמיחה במקום נוסף. כאשר החקלאי רוצה להרחיב את הכרם שלו, הוא לוקח ענף מחובר לקרקע וטומן את ראשו בצד אחר בקרקע - וכך ממשיך את הנטיעה המקורית אל הנטיעה החדשה.

כך המובן העמוק של הברכה הוא **להבריך בין העולמות** ולהמשיך אור ה' למטה. הברכה היא **פרסומת ליצרן האלוקי**. היא מזכירה את הכוח האלוקי המחיה ומצמיח אותו ומציפה את מקורו הנעלה של המזון אשר "לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על מוצא פי ה'".

הדבר דומה למדבקות היצרן שעל התפוח: היא מעידה **מאין הוא בא**. המדבקה הופכת את האכילה למערכת יחסים בין האדם האוכל ובין החקלאי שטרם עבדו. המדבקה מספרת שיש אדם בקיבוץ מרום גולן שרצה שנהנה, שלא ישן בלילות כדי להפיק את התפוחים היפים והמתוקים ביותר. החקלאי אינו מסתפק במדבקה אחת על הארגז, אלא טורח להדביק על **כל תפוח ותפוח**. כדי לחדור לראש **ולשנות את החשיבה**. שנאמר מעצמנו: תפוחים זה בראשית או מרום גולן...

זה ההסבר העמוק לדברי הגמרא בענייננו: "גנאי למשה וישראל שלא אמרו ברוך". היינו שאף יהודי לא פעל את מה שפעל יתרו, ברכה והמשכה מהעולם העליון למטה עד למטה שאין תחתון הימנו.

ליקוטי שיחות שם/78: 'ברוך' הוא מלשון המשכה, כלשון חז"ל 'המברך את הגפן'. אמנם הגילוי אור שעל ידי שירת משה ושישים ריבוא לא היה באופן של 'ברוך ה' מכל האלוקים', היינו **בתכלית ההמשכה** עד למטה ממש, כי הלעומת זה לא התברר על ידי עבודתם. עד שבא יתרו ואמר 'ברוך ה' והתחתון ביותר התברר בהודאתו – ואז ניתנה התורה שעניינה חיבור עליונים ותחתונים.

הרבי מסיים שם כי למעשה כל אחד מאתנו הוא קצת יתרו. כל אדם שמנהל סדר חיים גשמי ועובד לפרנסתו במרחב הגשמי בו מתנהל החיים, יש לו שליחות עליונה להרחיב גבולות הקדושה ולהכניס את הקב"ה היכן שהוא לא נמצא בגלוי מצד עצמו, והרי זה כאמור ההכנה הגדולה ביותר למתן תורה.

עד כאן מהלך אחד, שיתרו בא בשבילנו, לעזור לנו. מכאן נמשיך בקצרה עם מהלך הפוך, לפיו יתרו בא ללמוד מאתנו ולגלות גישה לחיים שלמים ואחדותיים, כמותה לא מצא בשום שיטה בעולם.

ד. בשנת תש"ה חלה מאוד האדמו"ר הקודם מליובאוויטש ורופא הזמן לטפל בו. החדר היה אפוף עשן סיגריות מהעישון של הרבי, והרופא נתן הרצאה על המחקרים החדשים אודות הסיכון החמור של העישון. מתוך ההרצאה הוציא הרופא קופסת סיגריות והציע אחת לרבי. הרבי הגיב: "אני לא מעשן".

הרופא לא הבין, הרי החדר חנוק מעישון? הרבי ענה: "אני כבר לא מעשן. אחרי ששמעתי את המחקרים שלא ידעתי מהם קודם, החלטתי להפסיק לעשן". הרבי הקודם הפסיק אז לעשן, וגם חתנו, הרבי מליובאוויטש, משך ידיו מאז מסיגריות.

מה שהדהים את יתרו ביהדות, הוא השילוב בין החכמה לעשייה ובין הידיעה לביצוע. יתרו גילה לתדהמתו תורה שיודעת לייצר חיים שלמים של קדושה. ההלכה היהודית היא שיטה גאונית להפוך ערכים גדולים לדרך חיים ולייצר חיים שגרתיים שאינם שגרתיים בכלל. יהודי ששולט בתאוות האכילה, בתאוות הממון ובתאוות האישות. הוא שומר על המחשבה, הדיבור והמעשה. הוא מנהל את היצרים העזים ביותר ומרים אותם לקומה גבוהה מטבעיותם.

אין בעל הנס מכיר בנסו, ומרוב שהתרגלנו לנס של עצמנו, איננו מבחינים בו. המדרש מתאר במילים נפלאות (תנחומא תשא ב): "בטנך ערימת חטים סוגה בשושנים" - וכי יש אדם גודר שדהו בשושנים? דרך העולם שגודרים שדותיהם בקוצים ובדרדרים ובשיחין? אלא 'סוגה בשושנים' אלו מצוות הרבה כשושנים. כיצד? היה מתאוה לראות עצמו בתוך חופתו, שאין לו יום בעולם חביב ממנו שהוא שמח עם אשתו. הוציא הוצאות הרבה, הציע חופתו, בא להיזקק עמה. אמרה לו כשושנה אדומה ראיתי. פירש הימנה. זה הופך פניו לכאן וזו הופכת פניה לכאן. מי הפרישו ממנה? אי זה נחש עוקצו? אי זה עקרב הזיקו? אי זה גדר ביניהם? אלא דברי תורה שאמרה 'ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב'."

כך מספרת הגמרא על אדם שהלך לחטוא עם גבירה נוכרית חשובה, וכשהוריד בגדיו, טפחה הציצית על פניו ונרעד. נזכר בתרי"ג מצוות שהיא מזכירה עליהם. ירד והתיישב. שאלה אותו מה פגם מצאת בי? אמר לה על התזכורת שהכתה בו הציצית. נדהמה מהרצינות והמוסריות היהודית והתגיירה.

כך בענייני כספים, שיהודי אביון או עשיר, מפריש מממונו מעשר או חומש. בענייני אכילה ושאר תאוות העולם שמטריפות אדם על דעתו. כך בהימנעות מלשון הרע, שמירת העיניים והמחשבה וכו'.

למה הדבר דומה? יהודייה אמריקאית במשקל 180 קילו נכנסה לדיאטנית וביקשה הצלה. המומחית הביטה בה בעצב ואמרה בכנות: "לא בשבילך דיאטה. את צריכה להוריד מאה קילו ולא תעמדי בזה". אבל האישה התעקשה שהיא תנצח את עצמה. הדיאטנית הסכימה בתנאי אחד: "ברגע של משבר, כשאת חוטפת בולמוס להתנפל על מגש סטייקים, את לא מתקרבת לצלחת לפני שמתקשרת אלי". בעבודת פרך של שליטה עצמית, היא השילה 80 ק"ג.

חג השבועות הגיע ובקהילה שלהם נהגו להתכנס לארוחת בוקר אחרי תפילת שחרית. באותה שנה, הגיע תורה של אותה גברת לארגן את השולחן החגיגי והיה עליה לאסוף בערב החג את הפשטידות והעוגות הריחניות מכל בתי הקהילה, להניח בתוך מקרר בית הכנסת ולעצב את השולחן לקראת מחר. היא נסעה ברכב ומאחוריה העוגות והמעדנים ופתאום תקף אותה בולמוס שלא היה שנתיים. עוד רגע היא מסתערת על עוגת הקרמשיט ועושה ממנה 'גל של עצמות'. אבל יש לה סיכום עם הדיאטנית: את לא נופלת לפני שמתקשרת.

"אני נמצאת ברכב מלא עוגות ונתקפתי סחרחורת. תרשי לי פרוסה אחת וזהו...". הדיאטנית צעקה: "אין מצב, אם את מתחילה נגמר הסיפור! תלכי למכולת, תקני כמה ירקות ותסתמי את הפה". - "אוי נו, איזה סיכוי לעלה חסה מול עוגת דובדבנים עם קצפת?... היא טרקה את הטלפון ובאה להסתער

על הבגאז' ואז נצנץ רעיון: היא נכנסה למכולת כשרה, קנתה נקניק בשרי ודחפה פרוסה לפה. וזהו, העוגות יצאו מחוץ למשחק...

יתרו חיפש כל חייו את הדרך הזו, כי זה היה אופיו: הבאנו קודם מהמדרש שני פירושים למילים 'כהן מדין': שר מדיני וכומר לעבודה זרה. היינו שיתרו הצטיין בחיפוש אמת שהקיף את כל אישיותו: מהראש עד הרגליים. הוא גם היה שר ומושל בהנהגה מדינית מתוקנת וגם גאון ובעל נפש פנימית, שחיפש את הדרך הרוחנית הנכונה ביותר, תוך שמוכן לאבד כל מה שהשיג בשביל האמת.

אבל כמה שחיפש מסביב, לא מצא שיטה כזו אצל אומות העולם: כי יש את אלו שוויתרו לעולם הזה ויש את אלו שוויתרו על העולם הזה. ראשונים הם אלו שנכנעו לעולם הזה: חברו של יתרו מארמון פרעה היה בלעם, שסימל את ההיפך הגמור: מחד איש רוחני שלא היה כדוגמתו, יודע דעת עליון, אבל מושחת בהנהגותיו הפרטיות. ממליץ על גזירת "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", תאב לכסף כמו שאמר "אם יתן לי מלוא ביתו כסף וזהב", ועד שהציע לבלק את בנות מדין לזנות במחנה ישראל.

מובא בספרי חסידות, שבלעם לא היה חריג, אלא חלק מאסכולה רחבה: ניקח את המילה "בלעם" ונכתוב מתחתיה "עמלק", ונגלה דבר מעניין: שתי המילים משלימות זו את זו. שתי האתיות הימניות למעלה ולמטה הן "בלעם" ושתי האותיות השמאליות למעלה ולמטה הן "עמלק". שניהם היו גאונים בפילוסופיה ותיאולוגיה וטיילו בעולמות עליונים. גם על עמלק מסופר שהיה בקי במזלות ושלהם לוחמים ביום ההולדת שלהם, משום ש"מזלם גובר" ו"לא במהרה נופל אדם ביום ההולדת שלו".

אבל שניהם התרכזו בידיעות ולא במעשים. הם סברו שחשוב לדעת את הדברים הנכונים ופחות התעסקו עם הדרך לבצע אותם. המילה "עמלק" היא מלשון "מליקה", משום שעמלק שאף להבחין בין הראש והלב וזלזל בחשיבות המעשים. אבל זאת טעות: הראש כשלעצמו הוא חסר השפעה, ובלוי לגבש שיטה מעשית של מימוש הרעיונות הגדולים בחיים – הלב סוחף למקומות אחרים לגמרי³.

מנגד, יש אסכולות של אומות העולם, שהחליטו לוותר על העולם הזה. כדתות המזרח שפורשות לגמרי מחיי חומר. הם לא מתקנים את המעשה, אלא מבטלים את המעשה.

זה השילוב שהדהים את יתרו בדת ישראל. הוא מצא זאת במיוחד בשילוב בין קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: קריעת ים סוף סימלה ציות מעשי מדהים, שבא לידי ביטוי בעם ששומע "ויסעו" והוא יורד לתוך המים באמונה שיהיה בסדר. בעוד שמלחמת עמלק סימלה מעלה מוחית עצומה, כשמשא מרים ידו ומנצח את עמלק באמצעים רוחניים של תקשור אלוהי.

ליקוטי שיחות טז/200: יתרו היה שלם בלעומת זה הן במעשה והן בחכמה, כשני הפירושים ל'כהן מדין': שר בהנהגת המדינה וכהן לעבודה זרה שהכיר כל עבודה זרה. לכן התפעל ובה מקריעת ים סוף ומלחמת עמלק: קריעת ים סוף הייתה הנהגה מעשית של 'ויסעו', ומלחמת עמלק הייתה ניצחון על ידי שנושאים עיניהם למעלה, בחוכמה אלוהית. וכך התקרב לאלוקות בשני העניינים: 'יתר פרשה אחת בתורה', מעלת החכמה, ו'יתרו' בהוספת האות ו', שפירש רש"י על שקיבל עול מצוות.

בהערה⁴ הובא סיפור מקסים לסיום, אודות השלמות המוסרית אליה מובילה דת ישראל.

³ וארט חריף: בלעם מבקש בפרשת הברכות: "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו". הוא מייחל למות כמו ירא שמים ולזכות להגיע להיכלם של עם ישראל בגן עדן. נשאלת השאלה, למה מבקש למות כמו יהודי ולא לחיות כמו יהודי? כי בלעם לא האמין שזה אפשרי. הוא הכיר את עצמו: מצד אחד, לא היה אדם שהסתובב בעולמות עליונים כמוהו, ומצד שני, אין מכור וכנוע ליצרים כמוהו. לפיכך הייתה בקשתו לברוח מכאן כמו יהודי.

⁴ זה היה בתחילת שנות התשעים והרב לאו ישב בלשכתו כרב העיר תל אביב. נכנס יהודי מלונדון וביקש לשוחח. קראו לו מוטל קמינסקי, חסיד גור מבוגר עם זקן לבן. קמינסקי הניח על השולחן ספר עטוף בעיתון ואמר "זה ספר על תולדות חיי בשואה, ובאתי לסגור פינה כשאני מוצא את הספר. 50 שנה רובץ סיפור על מצפוני ונדרתי לעצמי לבקש סליחה כשאני נפרד מהימים ההם".

הוא זרק את הרב לאו חמישים שנה אחורה לאחד הימים הנוראים בחייו. זה היה בחודש אוקטובר 1942, הנאצים פרצו לעיירה פיוטרקוב בפולין והחלו באקציה. הם ריכזו את הגברים בכיכר העיר לפני העלייה לרכבות בדרך לטרבלינקה. את הנשים והילדים השאירו לטפל בהם מאוחר יותר. באמצע הלילה נכנס אביו של הרב לאו, שהיה רב העיר, הוא אמר במהירות כי הצליח למצוא לאשתו ולישראל (לולק) הקטן עליית גג, בוידעם,

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**

בקומה הרביעית של בניין נטוש ובו יוכלו להסתתר עד יעבור זעם. הוא סיים את דבריו ורץ בחזרה אל המקום בו ריכזו את הגברים לפני שהנאצים יתחילו לחפש אחריו.

ישראל הקטן ואמו הצטופפו באותה עליית גג עם עשרה אנשים נוספים, ביניהם אותו מוטל קמינסקי, שהיה אז ילד קטן, וכבר היה יתום שלם, מאבא ומאימא. לפתע שמעו נקישות מגפיים, צעדים הולכים וגוברים. הנאצים פרצו לבניין וטיפסו מקומה לקומה למצוא יהודים מסתתרים. אימת מוות שררה. הם נכנסו לחדר שמעליו הם הסתתרו, ובאותו חדר הייתה ערמת קרשים. הנאצים הניחו שמישהו מסתתר תחת הקרשים והוציאו קרש-קרש, כשהיהודים מצטנפים באימה בעליית הגג מעל ראשם.

אמו של הרב לאו ציידה אותו בשקית חומה עם כמה תפוחים, ומוטל, היתום הקטן, היה רעב. הוא לקח תפוח קטן מהשקית של ישראל לאו ונגס בו. בדיוק הנאצים פרצו לחדר והוא חשש ללעוס שמא ישמעו את הלעיסות בדומיית המוות. הוא גם חשש לירוק את התפוח שמא האנשים המכונסים יגלו את הגניבה. ככה ישב במשך שעות עם הפלח הנגוס בפיו כשהוא לא מזיז את השפתיים. "כעת, הוא אמר לרב לאו, באתי לבקש ממך מחילה על הגניבה ההיא, שחמישים שנה אני לא רגוע ממנה..."

הרב לאו פרץ בבכי: "תאמין לי שסלחתי לך באותו רגע, אף שלא ידעתי מהסיפור עד הרגע הזה".